

مجموعه حکمت جاویدان / ۱۲

هنر و معنویت اسلامی

سیدحسین نصر

ترجمه رحیم قاسمیان

تهران، ۱۳۸۹

مؤسسه انتشارات حکمت

نشانی

تهران، خیابان انقلاب،

ابتدای خیابان ابوریحان، شماره ۹۴

www.hekmat-ins.com

info@hekmat-ins.com

تلفن

۶۶۴۶۱۲۹۲ و ۶۶۴۱۵۸۷۹

نمابر

۶۶۴۰۶۵۰۵

نویسنده: سید حسین نصر

مترجم: رحیم قاسمیان

دبیر و ویراستار مجموعه: حسین خندق آبادی

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی: انتشارات حکمت

طراح جلد و یونیکرم: حسن کریم‌زاده

نوبت چاپ: اول/۱۳۸۹

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه حضور

© همه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

فهرست

۹	پیش‌گفتار
	درآمد
۱۳	۱. ارتباط هنر و معنویت اسلامی
	هنر و امر قدسی
۲۷	۲. پیام معنوی خوشنویسی در اسلام
۵۱	۳. اصل وحدت و معماری قدسی اسلام
۷۷	۴. هنر قدسی در فرهنگ ایران
	ادبیات
۱۰۱	۵. مابعدالطبیعه، منطق و شعر در شرق
۱۱۱	۶. پرواز پرندگان به سوی وحدت: تأملاتی درباره منطق‌الطیر عطار
۱۲۵	۷. جلال‌الدین مولوی: شاعر و عارف بزرگ ایران
۱۲۵	بخش اول: زندگی و آثار
۱۲۶	بخش دوم: تأملاتی بر تعالیم مولوی
۱۴۵	۸. جلال‌الدین مولوی و سنت تصوف
	موسیقی
۱۶۳	۹. اسلام و موسیقی: دیدگاه‌های روزیهان بقلی: پیر شیرازی
۱۷۳	۱۰. تأثیر تصوف بر موسیقی سنتی ایرانی
	هنرهای تجسمی
۱۸۷	۱۱. عالم خیال و مفهوم فضا در مینیاتور ایرانی
۱۹۷	۱۲. اهمیت فضای خالی در هنر اسلامی
	پس‌گفتار
۲۰۷	پیام معنوی هنر اسلامی
۲۱۵	فهرست تصاویر سیاه و سفید
۲۱۶	فهرست تصاویر رنگی
۲۱۷	نمایه کسان
۲۲۲	نمایه کتاب‌ها

یادداشت مترجم

من این کتاب را در ایامی که همکاری‌های پراکنده‌ای با مجلهٔ سوره داشتیم، به سفارش مرتضی آوینی ترجمه کردم. ماجرا از این قرار بود که او این کتاب را (که نسخه زیراکسی اصل کتاب دکتر نصر بود) به من داد و از من خواست تا آن را ترجمه کنم. من کتاب را به خانه بردم و بخش‌هایی از آن را خواندم و کتاب را به مرتضی آوینی برگرداندم و گفتم که گمان نمی‌برم از عهدهٔ ترجمهٔ این کتاب برآیم. او به من دلداری داد که می‌توانم آن را ترجمه کنم و قول داد که در این کار از حمایت برادرش سیدمحمد آوینی هم بهره‌مند خواهم بود. قرار شد من بخش‌هایی از کتاب را ترجمه کنم تا سیدمحمد بخواند و ببیند که این کار از من برمی‌آید یا نه. طبق قرار بخش‌هایی از فصول کتاب را ترجمه کردم و به مرتضی آوینی دادم و چندی بعد یادداشت کوچکی به خط زیبای محمد آوینی تحویل گرفتم که مرا به این کار تشویق می‌کرد. ترجمهٔ این کتاب دویست و چند صفحه‌ای ماه‌ها وقت گرفت و طی آن از کمک‌های زیادی بهره بردم. اما بیش از همه سیدمحمد آوینی به گردن من در ترجمهٔ این کتاب حق دارد، هرچند تمام اشکالات ترجمه از من است.

بعدها از طریق مرتضی آوینی فهمیدم که اصل کتاب هنر و معنویت اسلامی را از دکتر مددپور گرفته است. با هم به دیدار وی رفتیم. دکتر مددپور همشهری من بود و قول و قرارهای دیگری را با هم گذاشتیم که متأسفانه اجل فرصت نداد و هیچ‌کدام انجام نشد. امروز متأسفانه نه مرتضی هست و نه دکتر مددپور اما یاد و خاطره‌شان همواره با من هست و خواهد بود.

چندی بعد در سال ۱۹۹۵ که به آمریکا آمدم، به زحمت بسیار موفق شدم با دکتر نصر تماس بگیرم. او را در جریان ترجمهٔ این کتاب قرار دادم و نسخه‌ای هم به درخواست خود او به آدرسی که داده بود، ارسال کردم. چند ماهی بعد دوباره با آقای دکتر نصر تماس گرفتم تا ببینم کتاب را دیده است یا خیر، که دیده بود و از ترجمه نیز رضایت داشت. شکر خدا که پیش این عزیزان شرمندۀ نشدم.

چاپ جدید این کتاب به همت آقای حسین خندق‌آبادی آماده شده است. ایشان در واقع کاری را که کم‌وبیش ناتمام بود، تمام کردند. کتاب دوباره حروفچینی شده و فهرست اعلام به آن افزوده گشته و تمام عکس‌ها و شرح عکس‌ها نیز در این چاپ آمده است. از ایشان و تمام همکاران مؤسسه انتشارات حکمت سپاس‌گزارم و برایشان آرزوی موفقیت دارم.

رحیم قاسمیان

یا کریم کَتَبَ اللَّهُ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

بیش گفتار

هنر اسلامی برای محققان غربی از سده نوزدهم میلادی و برای دانشمندان مسلمان تعلیم یافته در غرب طی چند دهه اخیر موضوع تحقیق بوده است. افزون بر آن، هنر اسلامی ظرف دو یا سه دهه گذشته به مثابه یک مقوله مستقل هنری توجه خاص مخاطبان و وسیع تری را به خود جلب کرده است. کتاب های متعددی تقریباً به تمام زبان های اروپایی درباره تاریخ، نحوه شکل گیری فنی، جایگاه اجتماعی و دیگر جنبه های این هنر انتشار یافته است. چند کتاب و مقاله هم به تبیین اهمیت و معنای معنوی آن اختصاص یافته، اما این موارد نادر و فاصله انتشار بین آنها زیاد بوده است. جز نوشته های ت. بورکهارت، که پرتو خاصی بر جنبه های فکری، رمزی و معنوی هنر اسلامی می افکند، کتاب های معدودی وجود دارد که به هنر اسلامی به مثابه تجلی حقایق معنوی وحی اسلامی در عالم صور می نگرند؛ وحی ای که خود از قالب های این جهانی تأثیر پذیرفته است.

کتاب حاضر در پی آن است تا به اجمال به جنبه های خاصی از هنر اسلامی از دیدگاه معنویت اسلامی و در نسبت با اصول وحی اسلامی نظر اندازد. این کتاب نه تبیین نظامدار فلسفه اسلامی هنر است، نه تاریخ آن هنر؛ بلکه مطالعه جنبه های خاص و مهم هنر اسلامی، شامل ادبیات، موسیقی و نیز هنرهای تجسمی، است که در پرتو معنای هنر قدسی در اسلام و آنچه می توان فلسفه هنر اسلامی خواند، انجام گرفته است، البته اگر فلسفه هنر را به معنای سنتی آن مدنظر قرار دهیم، چنانکه از سوی محققان صاحب نظری چون آ. ک. کوماراسوامی به کار رفته است. عرصه ای که

اصول مورد نظر در آن به کار گرفته شده عمدتاً، و نه یکسره، هنر ایرانی است که راقم این سطور به دلیل سابقه فرهنگی خویش بهتر به آن اشراف دارد. افزون بر این، هنر ایرانی تقریباً در تمامی عرصه‌ها نقطه اوج هنر اسلامی به حساب می‌آید. هنر ایرانی در دوره اسلامی، در عین حال که عمیقاً ایرانی و همساز با حساسیت‌های مردم ایران است، به مفهوم سنتی کلمه، اسلامی هم هست و از این رو می‌تواند برای نمایش پیوند عام و جهانی معنویت و هنر اسلامی به بهترین وجهی مؤثر افتد. تعدادی از فصول این کتاب پیشتر به صورت مقاله یا جزوه مستقل به چاپ رسیده و در اینجا بازبینی و حک و اصلاح شده است، اما بسیاری از فصول برای اولین بار به چاپ می‌رسد. ترجمه‌های انگلیسی اشعار و اقوال در تمام متن کتاب از آن ما است، مگر مواردی که در جای خود قید شده است. تعداد یادداشت‌ها در حداقل ممکن نگه داشته شده است؛ هدف از ارائه این پانوشت‌ها راهنمایی خواننده به دیگر منابع مربوط به بحث، توضیح بیشتر یا مستند کردن نکته‌ای در متن در موارد لزوم است. چون این کتاب در اصل خطاب به خوانندگان عام - چه مسلمان و چه غیرمسلمان - علاقه‌مند به رابطه میان معنویت و هنر اسلامی نگاشته شده و صرفاً متخصصان هنر اسلامی را مخاطب قرار نداده است، سعی نکرده‌ایم یادداشت‌های علمی مفصلی را که در هر کتاب تخصصی برای استفاده محققان آن رشته نوشته می‌شود، به آن بیفزاییم. مایلیم سپاس عمیق خود را از خانم کترین ابراین ابراز داریم که مساعدت‌های گوناگون ایشان در آماده‌سازی متن دستنویس این کتاب بسیار ارزشمند بوده است.

و ما توفیقی إلا بالله

سیدحسین نصر

نیوتن، ماساچوست

اکتبر ۱۹۸۳